

PLOTINOS
TANRI, RUH VE MİT

FOL® 85

© MAK GRUP MEDYA PRO. REK. YAY. A.Ş.
SERTİFİKA NO: 44396

FELSEFE 82
HENRI BERGSON KİTAPLIĞI 02

PLOTINOS –TANRI, RUH VE MİT–
HENRI BERGSON

ÇEVİREN: ADNAN AKAN

ÖZGÜN ADI: *COURS SUR PLOTIN*
EDİSYON: PUF 1998

YAYINA HAZIRLAYAN: EBUBEKİR DEMİR
YUNANCA ÇEVİRİLER: GÜVENÇ ŞAR
REDAKSİYON: CAN MURAT DEMİR
GÖRSEL YÖNETMEN: NURULLAH ÖZBAY
GRAFİK TASARIM VE UYGULAMA: TAVOOS

ISBN 978-605-70014-8-1

BASKI: AYRINTI BASIMEVİ ANKARA - SERTİFİKA NO: 13987

I. BASKI: ARALIK 2020

İLETİŞİM ADRESLERİ
CINNAH CD. KIRKPINAR SK. 5/4
06420 ÇANKAYA ANKARA
TEL.: 0312. 439 01 69
www.folkitap.com
bilgi@folkitap.com
siparis@folkitap.com
www.twitter.com/folkitap

PLOTINOS
TANRI, RUH VE MİT

HENRI BERGSON

ÇEVİREN
ADNAN AKAN

HENRI BERGSON

Paris'te doğdu (1859). Her ikisi de Yahudi olan Polonyalı bir baba ve İngiliz bir annenin yedi çocuğundan biriydi. Condorcet Lisesi'ni tamamladı. Henüz lisedeyken yaptığı bilimsel çalışmalar ödüle layık görüldü. Ecole Normale Superieur'a kaydoldu (1878). Bir süre lisede felsefe öğretmenliği yaptı. Proust'un kuzenlerinden olan Louise Neuberger ile evlendi (1891). ENS'de bir dizi konferans verdi (1898-99). College de France'a felsefe profesörü olarak atandı (1900). Fransız Akademisi üyesi seçildi (1914). Milletler Cemiyeti'nin Bilimsel İşbirliği Komisyonu'na başkanlık yaptı (1925). Nobel Ödülüne layık görüldü (1927). Uzun bir süre inzivaya çekildikten sonra Paris'te öldü (1941). Başlıca eserleri: *Şuurun Doğrudan Doğruya Verileri* (1889), *Madde ve Bellek* (1896), *Yaratıcı Tekâmül* (1907), *Manevi Kudret* (1919), *Süre ve Eşzamanlılık* (1922), *Ahlakım ve Dinin İki Kaynağı* (1932).

ADNAN AKAN

İskenderun Doğumlu (1985). İlköğretimi İskenderun'da orta ve lise öğretimini Midyat'ta tamamladı. İstanbul Üniversitesi Felsefe bölümünde lisans ve yüksek lisans eğitimini tamamladı. Yüksek Lisansında *Jean Jacques Rousseau'da İnsan ve Toplum Sorunu* adlı tezi hazırladı. Belçika Hükümeti burslusunu olarak l'Université de Liège'de Fransızca dil eğitimi stajına katıldı (2018). Hâlen Kocaeli Üniversitesi Felsefe Bölümünde doktora çalışmasına devam etmekte ve araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır. Başlıca eserleri: Alfred Schütz, *Fenomenoloji ve Toplumsal İlişkiler* (2018, Seyda Kesikoğlu ile); J. J. Rousseau, *Dağdan Yazılmış Mektuplar* (2020).

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ BÖLÜM	
YAŞAMI	11
İKİNCİ BÖLÜM	
YAPITI	26
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
PLATON YORUMCUSU PLOTINOS	40
BEŞİNCİ BÖLÜM	
DÜNYA RUHU	49
ALTINCI BÖLÜM	
RUHUN TAŞMASI VE YAYILMA İLKESİ	58
YEDİNCİ BÖLÜM	
KENDİSİNİ DÜŞÜNEN 'EVRENSEL RUH'	67
SEKİZİNCİ BÖLÜM	
RUHLARIN DÜŞÜŞÜ	79
DOKUZUNCU BÖLÜM	
BİLİNÇ TEORİSİ	91
DİZİN	101

BİRİNCİ BÖLÜM YAŞAMI

Plotinos yalnızca Yunanlardan ilham alan bir Yunandır.¹ O'nun hayatına ilişkin bir incelemenin, yazılarının okunması sırasında dikkat çeken bu izlenimle uyum içinde olduğunu görmek önemlidir.

Konuya ilişkin neredeyse biricik kaynak Porphyrios'un *La Vie de Plotin* [*Plotinos'un Yaşamı*]² adlı eseridir. Ancak buna Eunapius'tan³ oldukça kısa ama öz birtakım bilgiler içeren *Vi-*

¹ Bergson bu cümle karşısında birtakım tereddütler içinde olacaktır. Bkz. *Clemont-Ferrand Dersleri*, Dördüncü Cilt s. 147. Lycée Henri-IV'deki ders-te (aynı ciltte s.146 ve de s. 192-117) ise Hristiyanlığın etkisinden ziyade Yahudiliğin bıraktığı etkiye yer ayırır. l'École Normale Supérieure'de bu dersler tam tersine Yunanın kendi kaynaklarından beslendiği tezini savunur; Bergson'un bu hususta aldığı son konum *Les Deux Sources De la Morale et De La Religion* (s. 1161) eserinde bulunur: "Gelişimini Platon'a olduğu kadar Aristoteles'e borçlu olan Plotinos'un felsefesi su götürmez bir biçimde mistiktir. Plotinos felsefesi, Iskenderiye dünyasında oldukça canlı olan Doğu düşüncesinin etkisi altında kalmışsa, bu, Yunan felsefesini yabancı öğretilerin karşısına koyabilmek için söz konusu bütün bir Yunan felsefesini yoğunlaştırmaktan başka bir şey yapmadığını zanneden Plotinos'un farkında olmadan yaptığı bir şeydir." (Ed.) [Plotinos'un Yunan felsefesiyle olan bağı konusunda Etienne Gilson, Plotinos'un düşünce dünyasının, etkinliği bütünüyle kendi özlüleriyle belirlenmiş unsurların oluşturduğu Yunan felsefesinin olduğunu ifade eder. Dahası Plotinos'un evreninin tam manasıyla Yunan özellikler taşıdığına dikkat çeken Gilson bunu ise söz konusu evrende Tanrı'nın ne mutlak bir gerçeklik ne de evrenin anlaşılabilirliğini sağlayan mutlak bir ilke olmasına dayandırır. Bkz. Etienne Gilson, *Tanrı ve Felsefe*, çev. Mehmet Aydın, Birleşik Yayınları, s. 54. 'Ed.' ibaresiyle gösterilen notlar Fransızca metnin editörü Henri Hude'e aittir. (Çev.)]

² Porphyrios, *Vie de Plotin*, ed. ve trad. É. Brehier, aux Éditions des Belles Lettres, Birincinci *Dokuzluk*'un başında, I, s. 1-31.; Ayrıca bkz. L. Brisson'un katkılarıyla J. Pépin M.-O. Goulet- Cazé, R. Goulet, D. O'Brien, Porphyre, *La Vie de Plotin*, vol. I (1982) ve II (1992), Paris, éd. Vrin. (Ed.)

³ Eunapius, *Vie des sophistes*, ed. ve trad. W. C. Wright, Londres, Loeb Classical Library, 1961. (Ed.)

tae Sophistarum'u (Ed. Boissonnade, 1824) ve Eudoksus'tan⁴ birkaç notu da eklemeliyiz. Söyleyişteki abartıları bir yana bırakırsak, Porphyrios'tan edinilen bilgiler kabul edilmelidir; zira o çağda övgü dolu sıfatlar yanlış yönde kullanıldığı gibi Plotinos çevresini kendisine hayran bırakmaktaydı.

Plotinos ismi Latince'dir: Kuşku yok ki Plotinos Mısır'a yerleşmiş Romalı bir aileye mensuptu. İS. 209'da doğmuş olan Plotinos, dünyevi yaşama duyduğu küçümsemeden dolayı portresinin yapılmasına izin vermemesinin yanı sıra, ne doğumu, ne ailesi, ne ülkesi hakkında konuşmaya arzu duyacaktır.⁵ Eunapius'a göre doğum yeri Lyko'ydu ve diğer ikisi söz konusu olanın Teselya'daki Lykopolis olup olmadığını bilmeksizin onu Lykopolisli olarak adlandırırlar. Lakin bu detay büyük bir önem arz etmez.

Plotinos eğitim amacıyla İskenderiye'ye gelir; yirmi sekiz yaşında olduğu bu dönemde kendisini bilhassa felsefeye vakfedecektir. Nitekim sonrasında Ammonius Saccas'la tanışması sağlanacaktır; Saccas'la tanıştığı zamana değin Plotinos, derslerden hoşnut kalmaksızın bütün okulların derslerine iştirak edecek, ancak o günden sonra ise Ammonius Saccas'ı⁶ sıkıca takip edecektir. Peki, bu felsefi okullar hangileriydi?

⁴ Knidos'lu Eudoksus, *Fragmente*, éd. F. Lasserre, Berlin, 1966. (Ed.)

⁵ Plotinos portresinin yapılmasını arzulayan Amelius'a "Doğanın bize giyirdiği bu görünüşü taşımak kâfi değil midir, ancak bu görünüşten daha sürekli, bir bakıma bakmaya daha layık başka bir görüntünün kalmasına izin vermek gerekir mi?" yanıtı vererek isteği reddedecektir. Bununla birlikte Amelius Carterius adındaki ressam, dostlarından birini gizlice Plotinos'un derslerine sokacak, böylelikle de portresini yaptıracaktır. Bkz. Porphyrios, "Plotinos'un Hayatı ve Yazılarının Düzenlenmesi", *Plotinos Dokuzluklar I*, çev. Zeki Özcan, Alfa, İstanbul 2006, s.105. Pierre Hadot, Plotinos'un portresinin yapılmasını reddetmesini sanata yönelik yaklaşımı bağlamında yorumlayacak ve Plotinoscu bir yaklaşımda sanatın gerçekliği bire bir taklit edemeyeceğini bilakis onun gerçek işlevinin 'keşfettirici' olması gerektiğine işaret edecektir. Buna göre, sanat aracılığıyla ezeli ve ebedî model ve İde keşfedilirken sanatçının faaliyeti, gerçek ben'e yönelik arayışın sembolü olacaktır. Dolayısıyla Hadot açısından Plotinos'un portresini yapmak onun eseri ve hayatı üzerinden kendisindeki temel duyguları açığa çıkarmaktır. Bkz. Pierre Hadot, *Plotinos ya da Bakışım Saflığı*, çev. Özcan Doğan, Doğu Batı, Ankara 2016, s. 17-19. (Çev.)

⁶ Plotinos, otuz yaşlarında İskenderiye'de yaşadığı sırada bir arkadaşının önerisi

BEŞİNCİ BÖLÜM DÜNYA RUHU

Öncelikle dünyanın ruhu üzerine konuşmamız gerekmektedir. ‘Bireysel ve Evrensel Ruh Teorileri’nin, Plotinos’ta devamlı olarak iç içe oldukları görülmektedir. Dünya ruhunun tetkikiyle başlama ve insan psikolojisi açısından evrenin psikolojisini bir giriş olarak sunma, eskilerin, özellikle de Plotinos’un *ψυχή τοῦ παντός* [*psykhē tou pantos*, her şeyin ruhu] sözlerine verdiği anlamla bağlantı kurmamız hâlinde, görüldüğü kadar tuhaf olmayacaktır. Bu, maddeyi ve yasalarını oluşturan doğa ve düzen ilkesidir. Böylece ilerleyerek, bilinç dolu bir akıldan önce, doğrudan doğruya doğayı ele alır; bilinç sorununu ele almadan önce onu, yaşamın koşulları içine yerleştirmiş oluruz: Modern yaklaşım temelde budur.¹ Fizik ve ahlak ilişkileri sorununun, *evrensel* ve *bireysel ruh* ilişkileri sorunundan farkı bulunmamaktadır.²

Bu genel ifadeden, Plotinos’ta belirtilmiş olan fiziksel kalıtım teorisi gibi oldukça özel birtakım sonuçlar elde eder. Plotinos, bunu, bedenın meydana gelişinde, *bireysel* ve *evrensel ruhun* parçalarının ne olduğunu tam manasıyla belirleyerek yapacaktır. Bizlere bedenın taslağını çizen ve böylece ona, genel, aktarılabılır ve dolayısıyla da kalıtımsal nitelikler bahşeden *evrensel ruhu* gösterecektir. Sonrasında müdahale edecek olan *bireysel ruh* ise eseri tamamına erdirecektir. Ayrıca *bireysel ruh* şu veya bu bedeni kendisine

¹ Bkz *L’Évolution Créatrice.*, 489-490. (Ed.)

² Buradaki cümle, aynı sorunun, öncesinde *Matiere et mémoire*, bireyin yaşam koşullarına sonrasında *L’Évolution Créatrice* ise canlıların tüm sisteminin daha genel koşullarına yerleştirilmiş olan bireysel bilinç sorunun, iki yönü olarak *Matiere et mémoire* ile *L’Évolution Créatrice* arasındaki birleşme çizgisini anlamakta açıklayıcı bir cümledir. (Ed.)

DİZİN

A

- adalet 93
ahenk 51
ahlak 27, 49
akıl 14, 48; ~ların tükenişi 35
altıncı his 24
Amelius 12, 14, 23
Ammonius 12, 13, 15, 16, 17, 18,
19, 20, 24
Andronikos 27
Antik Yunan 13, 81
Aristoteles 11, 13, 17, 19, 20, 24, 27,
37, 39, 40, 41, 45, 50, 65, 73
astroloji 33, 54
aşk 33, 43, 46
Augustinus 31
Aziz Basile 31

B

- Bacchus 81
beden 16, 17, 38, 47, 53, 55, 69, 70,
74, 76, 77, 81, 82, 85, 86, 87, 91,
93; ~in kaygısı 68, 69
bilgelik 21, 22
bilim 21
bilinç 49, 53, 67, 68, 71, 72, 73, 74,
91, 92, 93, 95, 96, 98, 99, 100; ~in
alanı 95
Bir 14, 15, 21, 22, 25, 27, 28, 32, 35,
36, 37, 52, 54, 59, 61, 62, 64, 67,
69, 70, 73, 75, 77, 79, 82, 86, 92,
93, 99, 100

C

- canlı varlık 32, 34, 53
Cicero 51

D

- deneyim 57, 66
din 31

- diyalektik 32, 42, 43, 44, 46, 48, 52, 88
doğa 49, 74, 75, 85
Doğu düşüncesi 11
dünyanın ruhu 36, 49, 79
düşüş 36, 83

E

- eklektizm 13
erdem 94
erekselciler 50
Etienne Gilson 11, 15
Eudemos 19
Eunapius 11, 12, 26
Eustokhius 27
evren 54
evrensel ruh 50, 58, 69, 80, 84, 85,
89, 92

F

- felsefe 13, 14, 15, 18, 31, 65, 91
fizik 49, 50
fiziksel kötülüğün devamlılığı 32
form 22, 34, 37, 43, 44, 50, 55, 56
formlar 22, 34

G

- Gallienus 22
Gemina 22
Gilson 11, 15
gnostik: ~ düşünce 15; ~ öğretisi 15
gnostizm 15
Gordianus 20
gök cisimleri 54
görülebilir öz 51
görülmez öz 51
güzellik 64, 93, 95

H

- Hadot 12, 15, 22, 28

- hafıza 68, 70
 haz 69
 Hegel 22, 30
 Herakleides 19
 Herakleitos 13, 40, 78
 Herennius 16
 Hierokles 16, 18
 Hindistan 20
 hipostazlar 38, 63
 Hristiyanlık 11, 31; ~ felsefesi 15
- I
- Iamblikhos 17, 18, 39
- İ
- Idea 36, 45, 48, 51, 52, 53, 54, 56, 57, 61, 63, 72, 73, 84, 87, 89, 90, 92, 94, 96, 97, 98, 99, 100
 İdealar 14, 34, 35, 36, 37, 42, 45, 52, 59, 62, 84, 87, 88; ~dan şeylere geçilmesi 52
 İlk Akıl 14
 imgeler 41, 56, 63, 64, 91
 insani meseleler 32
 intihar 24, 27
 İran 14, 20, 21
 İsis 18
 İskenderiye 11, 12, 13, 16, 17, 20, 21, 31, 39, 44
 iyi 44
- K
- Kant 57
 Kirhhof 27
 Kirchner 19, 30, 40, 68, 70, 79
 Klemens 15
- L
- logoi 37
 logos 14, 15, 32, 33, 34, 35, 53, 54, 74, 87, 94
 Longinos 18, 26
- M
- madde 35, 35, 37, 52, 54, 55, 56, 57, 76, 81, 94
 metafizik 38, 46, 61, 63, 67
 Mısır 12, 18, 20, 21, 22
 mistisizm 66
- mit(ler) 43, 44, 47
 Mueller 28, 29, 30
 mutluluk 27, 94
 mümkün canlı bedenler 36
 müzik 33
- N
- nedensellik 57, 61, 66, 67, 75, 76
 Nemenios 16, 17
 nous 17, 35, 36, 38, 39, 40, 46, 48, 52, 53, 55, 56, 57, 59, 60, 61, 67, 72, 73, 75, 77, 80, 83, 84, 85, 91, 92, 93, 94, 96, 97, 98, 99
 Numenios 14, 18, 23
- O
- oluş 44
 Origenes 15, 16, 18
- P
- Peripatetikler 19, 24, 40
 Persler 20
 Phaidon 42, 43
 Philolaos 50
 Philon 13, 14, 18, 23
 Photius 16, 18
 Pirus 32
 Platon 11, 13, 14, 18, 19, 22, 24, 32, 37, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 48, 51, 52, 53, 55, 61, 63, 65, 67, 73, 82, 88, 89, 90, 96, 98
 Platoncu diyalektik 32
 Platoncular 19
 Platonculuk 41, 44
 Platonopolis 22
 Ploutarkhos 18, 51
 Porphyrios 11, 12, 14, 16, 17, 18, 19, 20, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 39, 40, 54, 65, 75, 83
 pozitif bilimler 13
 Proklos 17, 39, 51
 psikoloji 39, 93
 Pythagoras 13
 Pythagorasçılar 50, 51
- R
- Richter 30, 80, 91
 Rogalianus 23
 ruh 14, 31, 36, 38, 41, 45, 46, 48, 49,

- 51, 52, 58, 59, 60, 67, 72, 74, 76,
83, 85, 86, 87, 88, 89, 93, 94, 95, 96
ruhlar 36, 42, 46, 47, 52, 77, 81, 83,
85, 86, 87, 96, 97
- S
saf düşünce 94
Salonina 22
sanat 12
savaşlar 32
sayı 51
Sextus 51
Sokrates 39, 65, 73, 85, 86
sonsuzluk 35, 100
Spinoza 61
Stoacılar 19, 37, 40, 41, 52, 53, 78
Stobaeus 50
- T
tanımsız ilke 37
Tanrı 11, 14, 15, 18, 19, 25, 37, 39,
46, 58, 65, 72, 79, 81, 82
teoloji 43
Theophrastos 19, 27
- U
uzam 34, 36, 38, 46, 53, 57, 58, 59,
64, 67, 69, 73, 74, 82, 84, 85, 87, 90
- V
Vacherot 30, 63, 79
Vecd 25, 38, 39
- Y
Yahudilik 11, 14
yaratıcı akıl 32
Yeni Aristotelesçi 19
Yeni Platonculuk 16, 19
Yeni Pythagorasçılık 14
Yunan felsefesi 11, 13, 16, 19, 31,
41, 65
Yunanlar 11
- Z
zaman 14, 17, 24, 27, 28, 34, 35, 36,
41, 43, 46, 47, 48, 51, 52, 53, 55,
59, 60, 61, 62, 64, 65, 69, 71, 77,
79, 80, 83, 84, 85, 87, 93, 94, 95,
96, 98, 99
zekâ 59, 60, 62, 79, 96, 98, 100
Zeller 19, 30, 58, 63, 64, 65, 68, 80,
91, 97
Zeus 50
zihin 38
Zostrien 23